

College voor Toetsen en Examens

KUNST (ALGEMEEN) VWO

VAKINFORMATIE STAATSEXAMEN 2022

Versie: 1 april 2021

De vakinformatie is vastgesteld door het College voor Toetsen en Examens (CvTE). Het CvTE is verantwoordelijk voor de afname van de staatsexamens voortgezet onderwijs en draagt zorg voor de kwaliteit en het niveau van de examens.

De Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) is belast met de praktische uitvoering en organisatie van de staatsexamens. Met vragen over deze vakinformatie kun je contact opnemen met de afdeling Examendiensten van DUO: (050) 599 89 33 of staatsexamens@duo.nl.

Inhoud

1 Algemene opmerkingen	4
2 Examenprogramma	4
3 Centraal examen	5
4 Berekening eindcijfer	5
Bijlage 1 Beschrijving examenstof	6

1 Algemene opmerkingen

- Een staatsexamen bestaat voor de meeste vakken uit een centraal examen (identiek aan dat van de reguliere scholen) en een college-examen.
- Het staatsexamen kunst (algemeen) vwo bestaat alleen uit een schriftelijk centraal examen dat met behulp van een computer wordt afgenomen.
- De beschrijvingen van de onderwerpen in Bijlage 1 zijn vernieuwd en geldig met ingang van examenjaar 2022. Zie hoofdstuk 4 in de syllabus 2022 op examenblad.nl.
- Je kunt je voorbereiden met behulp van een lesmethode kunst (algemeen).
- Oefenmateriaal voor het centraal examen staat o.a. op examenblad.nl.
- In het document 'Toegestane hulpmiddelen' (op de site van DUO) staat vermeld welke hulpmiddelen je zelf naar het examen moet meenemen.

2 Examenprogramma

Het examenprogramma is verdeeld in domeinen en subdomeinen. De beschrijving van de (sub)domeinen staat in [Bijlage 1](#).

In onderstaande tabel geven de kruisjes (x) aan in welk examen de (sub)domeinen getoetst kunnen worden.

kunst (algemeen) vwo		centraal examen
<i>domeinen</i>	<i>subdomeinen</i>	
A. vaardigheden		x
B. invalshoeken	kunst en religie, levensbeschouwing	x
C. voor reflectie	kunst en esthetica	x
	kunstenaar en opdrachtgever; politieke en economische macht	x
	kunst en vermaak	x
	kunst, wetenschap en techniek	x
	kunst intercultureel	x
D. onderwerpen	de vier onderwerpen voor vwo in 2022 zijn: - hofcultuur in de zestiende en zeventiende eeuw - cultuur van romantiek en realisme in de negentiende eeuw - cultuur van het moderne in de eerste helft van de twintigste eeuw; - massacultuur vanaf 1950.	x

3 Centraal examen

Het examenstof voor het centraal examen kunst (algemeen) staat in het [examenprogramma](#) en [Bijlage 1](#).

De vragen worden samen met videofragmenten, afbeeldingen en audiofragmenten op de computer getoond. Je beantwoordt de vragen op papier.

opdracht	schriftelijk beantwoorden van vragen
tijdsduur	180 minuten
cijfer	A

4 Berekening eindcijfer

examenonderdeel	weging	cijfer per onderdeel (afgerond op één decimaal)	eindcijfer (afgerond op een geheel getal)
centraal examen	1	A	A

Bijlage 1 Beschrijving examenstof

Het centraal examen heeft betrekking op de domeinen B en C, in combinatie met de vaardigheden uit domein A.

Domein A: Vaardigheden

De termen en begrippen* die op het examen bekend worden verondersteld, zijn noodzakelijk voor het bereiken van twee doelen:

- vaardigheid (adequate receptie en reflectie),
- kennis (begrip van verbanden tussen kunst en cultuur).

* De belangrijkste termen en begrippen staan in bijlage 2 van de syllabus die gemaakt is voor het examen kunst (algemeen). Kies: [examenblad.nl/2022/vwo/kunst \(algemeen\)/syllabus](http://examenblad.nl/2022/vwo/kunst%20algemeen/)

Je kunt:

- de belangrijkste termen en begrippen hanteren uit de kunstdisciplines beeldende vormgeving, dans, drama en muziek die voorwaardelijk zijn voor adequate receptie en reflectie, en noodzakelijk voor begrip van verbanden tussen kunst en cultuur;
- informatie over kunst en cultuur herkennen, benoemen en toepassen om verbanden aan te geven;
- bij het reflecteren bronnenmateriaal op een adequate manier hanteren;
- overeenkomsten en verschillen noemen en beargumenteren met betrekking tot het beschouwingsapparaat bij de vier kunstdisciplines (alleen vwo).

Domein B: Invalshoeken voor reflectie

De concrete invulling van de invalshoeken is verbonden met de onderwerpen, genoemd in domein C.

Kunst en religie, levensbeschouwing

Je kunt aangeven met welke visies, doelen, middelen en inhouden de kunsten religieuze en/of levensbeschouwelijke uitgangspunten vertolken.

Kunst en esthetica

Je kunt aangeven welke ideeën over schoonheid in kunst en kunstwaardering een rol spelen.

Kunstenaar en opdrachtgever; politieke en economische macht

Je kunt aangeven welke invloed opdrachtgevers en politieke ideeën hebben op de rol en de inhoud van kunst en op de positie van de kunstenaar.

Kunst en vermaak

Je kunt aangeven hoe vorm en inhoud bepaald worden door de vermaaksfuncties van kunst in relatie tot het daarbij betrokken publiek.

Kunst, wetenschap en techniek

Je kunt aangeven hoe kunst en wetenschap/techniek op elkaar inwerken.

Kunst intercultureel

Je kunt aangeven hoe westerse en niet-westerse kunst en cultuur elkaar wederzijds beïnvloeden.

Domein C: Onderwerpen

De beschrijvingen van de onderwerpen zijn vernieuwd en gelden met ingang van examenjaar 2022. Een toelichting is te lezen in de syllabus die voor dit examen is gemaakt. Kies hiervoor: examenblad.nl, 2022, vwo, kunstvakken, kunst (algemeen) vwo.

Je kunt de eindtermen (wat je moet kennen en kunnen) van domein A en B toepassen op voorbeelden uit de volgende onderwerpen:

Onderwerp 1: Hofcultuur in de zestiende en de zeventiende eeuw

Accenten binnen het onderwerp:

- renaissancehoven in de zestiende eeuw in Europa (bijvoorbeeld Florence, Rome, München, Londen); hoven van (absolute) vorsten in de zeventiende eeuw;
- (stads)paleizen, villa's, tuinen; Versailles: inrichting en functie van paleis en tuinen (Lodewijk XIV);
- ontwikkeling in tragedie en komedie (inspiratie klassieke eigentijdse ontwikkelingen);
- hofdans en hofballet (ballet de cour);
- ontstaan van opera, ontwikkeling van de instrumentale muziek, ontwikkelingen binnen de kerkmuziek.

Specificaties van het onderwerp vanuit domein B invalshoeken voor reflectie:

Kunst en religie, levensbeschouwing

- verbinding christelijke heilsgeschiedenis, klassieke geschiedenis en mythologie.
- kunst als propaganda van/voor vorsten via allegorische voorstellingen (bijvoorbeeld Catharina de Medici, Lodewijk XIV).
- humanisme: studie van klassieke teksten, levenshouding gericht op het wereldlijke en het individu.
- reformatie en contrareformatie.

Kunst en esthetica

- klassieke theorieën over schoonheid (Plato, Aristoteles): schoonheid als eenheid van delen, maat, verhouding, symmetrie, orde.
- uomo universale als beschavingsideaal.
- invloed van contrareformatie op de kunsten.
- maakbare en beheersbare natuur (bijvoorbeeld tuinen).
- originaliteit: inventio en aemulatio (bijvoorbeeld 'David' van Michelangelo).
- retorica en affectenleer.
- ontwikkelingen binnen theater: aristotelische principes in de tragedie (bijvoorbeeld Jean Racine) en Engeland (bijvoorbeeld William Shakespeare).
- lichaamshouding en dans als uiting van beschaving (bijvoorbeeld Baldassare Castiglione: 'Boek van de hoveling').
- hofballetten en opera's als poging om het Griekse totaaltheater te reconstrueren.
- ontwikkelingen in de muziek: prima pratica (polyfonie en homofonie) en seconda pratica (Claudio Monteverdi): opera, monodie.

Kunstenaar en opdrachtgever; politieke en economische macht

- organisatie samenleving en bestuur: onafhankelijke stadsstaten in de zestiende eeuw in Italië; (absolute) monarchieën in de zeventiende eeuw (bijvoorbeeld Frankrijk): centrale bestuursmacht van de vorst betekent ook economische macht.
- mythologie als allegorische verwijzing naar politiek en status vorst.
- status van de kunstenaar: van ambachtsman naar kunstenaar (artes liberales), opkomst hofkunstenaar (musici, dansmeesters, toneelschrijvers, architecten, schilders) en 'vrije' ondernemer; academies.
- positie van vrouwelijke kunstenaars: veelal afhankelijk van afkomst/familie (bijvoorbeeld Artemisia Gentileschi).
- opdrachtgevers: hof, kerk, adel, vermogende burgers; patronage/mecenaat.
- Encyclopedische verzamelingen van vorsten en wetenschappers.

Kunst en vermaak

- mythologische verhalen als bron van vermaak (bijvoorbeeld Metamorphosen, Ovidius).
- monodie; ontwikkeling instrumentale muziek vanuit de begeleiding van de dans (danssuite).
- villa's als 'lustoorden' en vermaakfuncties van tuinen.
- theaterspektakel (intermezzi), Italiaanse en Franse opera.
- hofdans (gezelschapsdans) en hofballet (theatrale dans).
- Commedia dell'arte: stereotypering en improvisatie.

Kunst, wetenschap en techniek

- toepassing van wetenschappelijke ontdekkingen in de kunsten: bijvoorbeeld optica, perspectief, anatomie, landmeten, cartografie, mechanica.
- ontwikkeling van muziekinstrumenten (bijvoorbeeld uitbreiding van de strijkinstrumenten).
- empirisch onderzoek van werkelijkheid (Leonardo da Vinci), samenhangend wereldbeeld.
- traktaten in alle kunsten, naar voorbeeld van Vitruvius (opbouw: theoretisch en praktisch deel).

Kunst intercultureel

- Ontdekkingsreizen en nieuwe zeeroutes, contacten met andere culturen (bijvoorbeeld Ottomaanse Rijk, Nieuwe Wereld, China).
- Invloed van het Midden-Oosten op de hernieuwde belangstelling voor de klassieke cultuur en op de ontwikkeling van de wetenschappen (bijvoorbeeld lijnperspectief, cartografie).

Onderwerp 2: Cultuur van romantiek en realisme in de negentiende eeuw

Accenten binnen het onderwerp:

- reactie op Verlichting en industriële revolutie: escapisme naast streven naar sociale rechtvaardigheid;
- traditie tegenover vernieuwing (academie tegenover bijvoorbeeld romantische schilderkunst, realisme, impressionisme); fotografie en het effect ervan op de beeldende kunst;
- architectuur; neostijlen, ingenieursbouw, Jugendstil;
- melodrama; naturalistisch theater (bijvoorbeeld Henrik Ibsen, Johan August Strindberg);
- romantisch ballet in West-Europa en bloei laatromantisch ballet in Rusland;
- grand-opéra; Richard Wagner (Bayreuth, Gesamtkunstwerk); realisme in de opera (verismo);
- muziek in kleine kring (salons, Schubertiades) naast grote orkesten.

Specificaties van het onderwerp vanuit domein B invalshoeken voor reflectie:

Kunst en religie, levensbeschouwing

- visies op geschiedenis als een proces met verschillende uitkomsten: bijvoorbeeld de geschiedenis van het eigen nationale verleden en mythologie (de eigen wortels), de geschiedenis van de mensheid (darwinisme, marxisme).
- natuur als religie, religieuze ervaring.
- kunst en individualisme, mystieke beleving, weltschmerz.

Kunst en esthetica

- 'Schoonheid' wordt een relatief en subjectief begrip; L'art pour l'art tegenover andere visies op kunst.
- het schone en het sublieme.
- verhevigde gevoelsuiting (bijvoorbeeld Johan Wolfgang von Goethe); individualisme en idee van de geniale kunstenaar (virtuositeit).
- natuur als thema of inspiratiebron (bijvoorbeeld Carl Gustav Carus).
- absolute muziek tegenover programmamuziek (bijvoorbeeld Hector Berlioz).
- historiciteit in theater (bijvoorbeeld Victor Hugo); naturalistisch theater (bijvoorbeeld invoering vierde wand).
- originaliteit tegenover traditie: op de eigen tijd reflecteren (bijvoorbeeld Charles Baudelaire), herwaardering ambacht (bijvoorbeeld Arts and Crafts).

Kunstenaar en opdrachtgever; politieke en economische macht

- organisatie samenleving: nationale staten, imperialisme en streven naar vrije wereldhandel.
- vrije markt: salons, kunsthandel, bourgeoisie en de staat kopen kunst.
- toneel-, dans-, kunstacademies en conservatoria; kunstenaars gaan ook zelf op zoek naar leermeesters.
- verzamelingen gekoppeld aan het prestige van een staat.
- kunstkritiek.
- wereldtentoonstellingen.
- nationale musea (bijvoorbeeld Louvre, British Museum, Altes Museum, Rijksmuseum); openbare concertzalen en theaters (bijvoorbeeld Concertgebouw, Opéra Garnier).

Kunst en vermaak

- tentoonstellingen voor het grote publiek.
- Salons, openbare concertzalen, theaters en operahuizen ook als plaatsen van sociaal gebeuren (bijvoorbeeld Concertgebouw, Opéra Garnier).
- liederencyclus; virtuositeit in de muziek (bijvoorbeeld Franz Liszt, Niccolò Paganini).
- operette (bijvoorbeeld Die Fledermaus, La belle Hélène).
- melodrama (bijvoorbeeld Sarah Bernhardt) en variété/vaudeville.
- sterrendom van de artiest (bijvoorbeeld Marie Taglioni).
- gezelschapsdansen (bijvoorbeeld wals, polka).

Kunst, wetenschap en techniek

- ontstaan nieuwe wetenschappen (bijvoorbeeld opkomst archeologie, muzikwetenschap, psychologie en kunstgeschiedenis).
- ingenieursbouw: ijzer/glas constructies (bijvoorbeeld Crystal Palace, Eiffeltoren).
- toename reproductiemogelijkheden.
- gaslicht en elektriciteit in het theater.
- fotografie en ontstaan van film (gebroeders Auguste en Louis Lumière).
- verwetenschappelijking van het verzamelen: systematiseren van collecties naar soort en naar tijd/plaats.

Kunst intercultureel

- superioriteitsdenken van het Westen.
- effecten van kolonialisme en werelddentoonstellingen.
- exotisme: oriëntalisme, japonisme, ook wederzijdse beeldvorming (het is kijken en bekeken worden).
- kennis van de wereld vergroot door fotografie: etnografische foto's, reisfoto's (bijvoorbeeld Alexandrine Tinne).

Onderwerp 3: Cultuur van het moderne in de eerste helft van de twintigste eeuw

Accenten binnen het onderwerp:

- avantgardistische stromingen;
- expressie en abstractie;
- architectuur: functionalisme;
- ontwikkelingen in de kunsten in Rusland (bijvoorbeeld constructivisme);
- psychologisch realisme (Konstantin Stanislavski) en episch theater (Bertolt Brecht);
- vernieuwing van de academische dans (bijvoorbeeld Les Ballets Russes) en ontstaan moderne theaterdans (bijvoorbeeld Isadora Duncan, Martha Graham); dansrages;
- expressionisme en atonaliteit in de muziek;
- ontstaan nieuwe muzieksoorten: blues en jazz;
- ontwikkelingen en experimenten binnen film (bijvoorbeeld Sergei Eisenstein, Duits expressionisme, Hollywoodgenres en animaties).

Specificaties van het onderwerp vanuit domein B invalshoeken voor reflectie:

Kunst en religie, levensbeschouwing

- visies op geschiedenis: breuk met het verleden.
- 'ontdekking' van het onderbewuste (Sigmund Freud), esoterische stromingen, filosofische benaderingen versus christelijk mens- en wereldbeeld.
- utopieën van een nieuwe tijd: kunst is baanbreker voor die nieuwe tijd; kunst wil maatschappij veranderen.
- kunst heeft geestelijke waarde en universele betekenis: op zoek naar essentie, abstractie.

Kunst en esthetica

- van het materiële naar het geestelijke: verwerping natuurgetrouwheid (bijvoorbeeld kubisme); vorm, verhouding (bijvoorbeeld Piet Mondriaan, De Stijl).
- uitdrukking van het innerlijke van de kunstenaar.
- theorievorming (bijvoorbeeld futuristisch manifest, Der Blaue Reiter, An Actor Prepares, twaalftoonstechniek, Rudolf von Laban).
- originaliteit als criterium.
- kruisbestuiving tussen verschillende disciplines, samen met een groep gelijkgestemden het nieuwe brengen.
- Form follows function (bijvoorbeeld Louis Sullivan, Hendrik Petrus Berlage, Frank Lloyd Wright), morele aspecten van verwerpen van decoratie (Adolf Loos).
- anti-establishment en anti-kunst (bijvoorbeeld Futuristen, Dada, Erik Satie).

Kunstenaar en opdrachtgever; politieke en economische macht

- maatschappelijke verhoudingen staan ter discussie (bijvoorbeeld socialisme, nationalisme versus internationalisme, eerste feministische golf en emancipatie van de vrouw).
- opleiding: ontstaan van niet-traditionele academies met een onderzoekende, experimentele houding (bijvoorbeeld Bauhaus); zelfstandige gezelschappen (podiumkunsten).
- opdrachtgevers: mecenaat en particuliere verzamelaars (bijvoorbeeld Helene Kröller- Müller) steunen de onafhankelijkheid van kunstenaars en hun zoeken naar nieuwe mogelijkheden; 'derden' organiseren optredens en tournees (bijvoorbeeld Sergei Diaghilev); kunstgalerieën.
- politiek en kunst: propaganda en/of kritiek; verboden kunst (bijvoorbeeld Entartete Kunst).

Kunst en vermaak

- film als amusement (bijvoorbeeld musicalfilm, Disney animaties).
- theatershows (bijvoorbeeld revue, cabaret, circus, musical, showdans).
- Moderne gezelschapsdans uit de VS (bijvoorbeeld charleston) en Engeland (bijvoorbeeld ballroomdans).
- muziek: blues, ragtime, jazz, rhythm and blues, swing.

Kunst, wetenschap en techniek

- kunst probeert de werkwijze van wetenschap te hanteren: grondslagen- en bronnenonderzoek.
- kunst als 'laboratorium' (bijvoorbeeld Bauhaus); onderzoek nieuwe materialen (bijvoorbeeld gewapend beton) en toepassingen ervan.
- experimenten met elektrisch licht in het theater (bijvoorbeeld Loïe Fuller) en met vorm en beweging in de ruimte (bijvoorbeeld Oskar Schlemmer).
- experimenten met bewegend beeld (bijvoorbeeld Luis Buñuel en Man Ray).
- experimenten met klank (bijvoorbeeld Sprechgesang) en klankbronnen (bijvoorbeeld lawaaimachines, elektrische gitaar).
- ontwikkeling opnametechnieken en distributie (radio, grammofoon, geluidsfilm).

Kunst intercultureel

- westerse blik op andere culturen; exotisme en primitivisme: verheerlijking van het primitieve en zuivere leven (bijvoorbeeld Josephine Baker), kritiek op de eigen cultuur (bijvoorbeeld Paul Gauguin).
- niet-Europese invloeden op kunstenaars (bijvoorbeeld Henri Matisse, Antonin Artaud, Ruth St. Denis, Igor Stravinsky).
- waardering van de Afro-Amerikaanse muziek.
- onderzoek volkscultuur (bijvoorbeeld Béla Bartók).

Onderwerp 4: Massacultuur vanaf 1950

Accenten binnen het onderwerp:

- invloed van massamedia en internet op de kunsten; globalisering; hoge- en lage cultuur;
- mainstream en subculturen; jeugdculturen;
- multidisciplinaire kunst; fusion en cross over;
- popart, postmodernistische kunst;
- engagement; activistische kunst;
- film als bioscoop, TV en internetproduct (bijvoorbeeld tv-drama, reality-tv, speelfilms videoclip, vlogs);
- absurdistisch theater (bijvoorbeeld Samuel Beckett, Harold Pinter), locatietheater, vormingstheater;
- breakdance, hiphop, urban dance; postmoderne dans, minimal dance;
- veelheid aan stromingen in pop-, jazzmuziek en klassieke muziek.

Specificaties van het onderwerp vanuit domein B invalshoeken voor reflectie:

Kunst en religie, levensbeschouwing

- veelheid aan visies: fragmentarisch; opgeven van vooruitgangsidee; richtinggevende ideologieën zijn er niet versus nieuwe grote verhalen (bijvoorbeeld: duurzaamheid en ecologie; technologie en digitalisering; globalisering, migratie).
- grote verscheidenheid in levensbeschouwingen (bijvoorbeeld relativisme, existentialisme, absurdisme, cynisme, hedonisme, nieuwe spiritualiteit); consumptiecultuur, individualisering en kritische reacties hierop zoals Punk.
- identiteit; gender (bijvoorbeeld Stromae, Grayson Perry).

Kunst en esthetica

- geen eenduidige esthetische normen; opvattingen over wat kunst is kunnen botsen en coëxisteren (bijvoorbeeld kunst als nabootsing van de realiteit, kunst om de kunst, kunst als vermaak).
- overschrijding van grenzen van kunstdisciplines; vervagen van grenzen tussen hoge en lage cultuur.
- vergaande abstractie en conceptuele kunst (bijvoorbeeld Jackson Pollock, John Cage, Merce Cunningham); performance art (bijvoorbeeld Marina Abramović).
- postmodernisme: herwaardering figuratie en ornament, verhalende verwijzingen, clichés en (stijl)citaten mogen (bijvoorbeeld Robert Venturi), veelheid van betekenissen door citaten en fragmenten; sterrendom; seks en geweld; (nep)sentimentele beelden; geësceneerde beelden.
- (nieuw) engagement: politiek activistische kunst (bijvoorbeeld Ai Weiwei, Guerilla Girls).
- verstilling en versobering in de muziek (bijvoorbeeld Arvo Pärt).
- (virtuele) realiteiten; simulacrumtheorie (Jean Baudrillard).

Kunstenaar en opdrachtgever; politieke en economische macht

- zowel academische opleiding als individualistische en eclecticische leerroutes.
- kunstenaar als ondernemer; cultureel ondernemerschap (bijvoorbeeld subsidies, sponsors, marketing en crowdfunding) gekoppeld aan bijvoorbeeld social media.
- onderscheid rol ontwerper en uitvoerder (bijvoorbeeld Damien Hirst).
- macht en invloed van megasterren (commercieel en maatschappelijk).
- macht van producenten, massamedia en multinationals; veranderde (productie)verhoudingen door opkomst van internet.
- kunst als handel en investering.
- democratisering van de kunst (bijvoorbeeld Punk, Urban en straatkunst).

Kunst en vermaak

- heruitvinden klassieke filmgenres (bijvoorbeeld New Hollywood en onafhankelijke film/indi film).
- online streaming platforms.
- megatentoonstellingen, manifestaties, festivals.
- muziektheater.
- talentenjachten (muziek, dans).
- soaps, popmuziek, videoclips, musicals.
- tv, reclame, stripverhalen.
- mode en lifestyle.

Kunst, wetenschap en techniek

- reproduceerbaarheid.
- audiovisuele media, multimedia-installaties, videokunst.
- digitale toepassingen in de kunsten; virtual reality; augmented reality.
- nieuwe technieken, kruisvlak kunst, onderzoek en design (bijvoorbeeld Studio Roosegaarde, Iris van Herpen).
- kunst en ethiek (bijvoorbeeld met betrekking tot kunst en biotechnologie).

Kunst intercultureel

- wereldwijd opereren van kunstenaars (fysiek en/of digitaal).
- gevolgen van globalisering, identiteit, hybriditeit (bijvoorbeeld Shirin Neshat).
- cultuurrelativisme versus Westerse kunst als maatstaf (bijvoorbeeld Remy Jungerman, Gordon Bennett,); autobiografische kunst (bijvoorbeeld Kara Walker, Marlene Dumas).
- Fusion en cross-over: kunst als product van uitwisseling (bijvoorbeeld: Bollywood film, Manga, Butoh, Latin, reggae).
- werelddans, wereldmuziek (bijvoorbeeld Miriam Makeba).

In de syllabus die voor dit examen is samengesteld, staat uitgebreide informatie over de examenstof.

Kies hiervoor: examenblad.nl, 2022, vwo, kunstvakken, kunst (algemeen).

